

Єршова Н. Ю., кандидат економічних наук, професор кафедри економічного аналізу та обліку, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

ORCID ID: 0000-0003-3544-3816

e-mail: iershova.ny@gmail.com

Ткаченко М. О., кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економічного аналізу та обліку, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

ORCID ID: 0000-0003-2605-2653

e-mail: marinatkachenko84@gmail.com

Гаркуша В. О., аспірантка кафедри економічного аналізу та обліку, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

e-mail: nikarusj@gmail.com

Моніторинг та оцінка господарської діяльності для забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу

***Анотація.** В роботі на основі аналізу статистичних даних обґрунтована роль та значення підприємств ресторанного бізнесу як одного з перспективних напрямків підприємницької діяльності. Визначена актуальність питання забезпечення економічної безпеки в умовах мінливого та ризикового зовнішнього середовища. Узагальнені основні завдання, визначені об'єкти системи забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу. На основі системного підходу визначені місце та роль моніторингу та аналізу господарської діяльності в системі забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу. Узагальнені принципи моніторингу та аналізу господарської діяльності для забезпечення економічної безпеки підприємств, а також методи та прийоми. Обґрунтована актуальність практичного використання матричної моделі для розширення аналітичного інструментарію моніторингу та аналізу діяльності підприємств ресторанного бізнесу.*

***Ключові слова:** ресторанний бізнес; моніторинг; аналіз господарської діяльності; методи та прийоми аналізу та моніторингу; економічна безпека.*

Iershova Natalia, PhD (Economics), Professor of the Department of Economic Analysis and Accounting, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv, Ukraine

Tkachenko Marina, PhD (Economics), Senior Professor of the Department of Economic Analysis and Accounting, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv, Ukraine

Garkusha Victoria, postgraduate of the Department of Economic Analysis and Accounting, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv, Ukraine

Monitoring and evaluation of economic activity to ensure economic safety of enterprises of the restaurant business

***Introduction.** The role and importance of restaurant business enterprises based on the analysis of statistical data is substantiated. The urgency of the issue of ensuring economic security in a changing and risky environment is determined.*

***Purpose.** The development of monitoring and methods for analyzing economic activity to ensure the economic security of restaurant business enterprises is a research objective.*

***Results.** The concept of "economic security of the enterprise" from the standpoint of a systematic approach has been researched. Priority objectives of economic security of enterprises of restaurant business taking into account the specifics and industry specifics are defined. The main tasks, objects of the system of ensuring the economic security of enterprises of restaurant business are formulated. Factors of the potential danger to the stability and development of restaurant business of the external and internal environment are analyzed. The need to create a monitoring system for early warning of dangerous factors in order to scan it is determined. Scheme of places and the role of monitoring and analysis of activities in the system of providing economic security of restaurant business enterprises are developed. Principles of monitoring and analysis of economic activity for ensuring economic safety of enterprises of restaurant business are summarized. Methods and techniques of monitoring and analysis of economic activity are described. The use of a matrix*

model for mapping links in the system when monitoring and analyzing the economic activity of restaurant business enterprises is proposed.

Conclusions. *Ensuring economic safety of enterprises of restaurant business from the standpoint of development of methods of monitoring and analysis of economic activity of enterprises is investigated. Methods and techniques of monitoring and analysis of the economic activity of restaurant business enterprises are developed.*

Keywords: *restaurant business; monitoring; analysis of economic activity; methods and techniques of analysis and monitoring; economic security.*

JEL Classification: C 13; D 74; L 83.

Постановка проблеми. Ресторанний бізнес – один з перспективних напрямів підприємницької діяльності, а сучасна індустрія ресторанного бізнесу визнається однією з найбільших та прибуткових галузей світового господарства. В умовах глобального поліфонічного характеру економічного середовища функціонування суб'єктів господарювання ресторанного бізнесу відбувається в умовах невизначеності та ризиків, що актуалізує проблему забезпечення їх економічної безпеки. Економічна безпека це складна економічна категорія, залежить від багатьох факторів, які потребують аналізу, моніторингу та оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам аналізу господарської діяльності для забезпечення економічної безпеки підприємств присвячують наукові праці вітчизняні та зарубіжні вчені: М. Баканов, І. Балабанов, Г. Кіндрацька, І. Лазаршина, Д. Шеремет, Г. Савицька, А. Єндовицька, Т. Волкова, В. Дикань, Н. Єршова, В. Когденко,

М. Блауг (Blaug, 1980) та ін. [1-6]. Серед вчених, які зосередили свою увагу на теоретичних та практичних питаннях управління ресторанним бізнесом: А. Аветисова, Г. П'ятницька, Л. Агафонова та ін. [7-8]. Визнаючи важливість проведених досліджень, залишається актуальним подальший розвиток моніторингу та аналізу діяльності для забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу в умовах невизначеності зовнішнього середовища та ризиків.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є розвиток моніторингу та методів аналізу господарської діяльності для забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Наявність кризових явищ в економіці України обумовлює повільне зменшення кількості закладів ресторанного бізнесу різних видів. Звернемось до статистичних даних (табл. 1).

Таблиця 1 Кількість підприємств ресторанного бізнесу в Україні протягом 2013-2016 рр.

Вид закладу	Кількість об'єктів, од.					Кількість посадкових місць, тис. од.				
	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. до 2013 р., %	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. до 2013 р., %
ресторани	1408	1460	1495	1428	101,4	155,4	161	165	159,1	102,3
кафе, закусочні та буфети	9452	9049	9245	9136	96,7	411,8	406,3	403,4	410,2	99,6
бари	2453	2448	2451	2347	95,7	112,5	111,8	112,4	107,2	95,2
їдальні	9990	9891	9895	9873	98,8	912,9	889,8	904,2	888,2	97,2

Джерело: розраховано за даними [8; 9]

Результати порівняльного аналізу (табл. 1) свідчать, що найбільше підприємств ресторанного господарства функціонують у вигляді кафе, буфетів та їдалень. Їх кількість у 2016 р. у порівнянні з 2013 р. скоротилась відповідно на 3,7% та 1,2%. Кількість ресторанів у 2016 році по всій Україні становила 1428 од., знизившись у порівнянні з 2015 р. на 67 од. Кількість барів за досліджуваний період залишалась майже незмінною. Зменшення кількості закладів ресторанного бізнесу впливає на обсяг реалізованих ними послуг (рис. 1-2).

Як свідчать результати аналізу, обсяг реалізованих послуг підприємствами ресторанного бізнесу за другий квартал 2017 р. збільшений на 1534,5 млн грн, або на 126 % до першого кварталу 2017 р. Розподіл обсягу реалізованих послуг підприємствами ресторанного бізнесу за категоріями споживачів протягом I-II кварталів 2017 р. свідчить, що для населення обсяг збільшений на 1085,5 млн грн, або на 126,14 %, підприємствам (установам) збільшення складає 397 млн грн, або 124 %, іншим категоріям споживачів – 52 млн грн, або 147,19 %.

Рисунок 1 – Динаміка обсягу реалізованих послуг підприємствами ресторанного бізнесу (у ринкових цінах), млн грн (за кварталами)

Джерело: розраховано за даними [9]

Рисунок 2 – Розподіл обсягу реалізованих послуг підприємствами ресторанного бізнесу за категоріями споживачів (у % до загального обсягу)

Джерело: розраховано за даними [9]

Економічна безпека підприємства – це стан, що забезпечує найбільш ефективне використання ресурсів підприємства для забезпечення стабільного функціонування і розвитку, при якому воно здатне до максимізації своєї вартості при прийнятному рівні ризику [6, с. 63]. Проблема забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу багатогранна і багатоаспектна і її вирішення залежить від багатьох факторів: доступності ресурсів, рівня менеджменту, системи аналітичного забезпечення, фінансового стану та ін. Крім того, необхідно враховувати специфіку діяльності таких підприємств, яка полягає у тому, що одночасно ними виконуються три функції (виробництво, реалізація та організація споживання комплексного продукту – ресторанної послуги, що надається за участю засобів, які

забезпечують споживання матеріальних товарів та основних, додаткових, а також супутніх послуг), що ускладнює забезпечення їх економічної безпеки. Функція виробництва зближує підприємства ресторанного бізнесу з підприємствами харчової промисловості; функція реалізації – з підприємствами роздрібною торгівлі. Функція організації та обслуговування процесу споживання продукції досить специфічна і властива підприємствам ресторанного бізнесу [8]. Тому система забезпечення економічної безпеки має бути багатовекторною. До пріоритетних цілей економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу пропонуємо віднести забезпечення розвитку, ефективності діяльності, фінансової стійкості. Основні завдання системи забезпечення економічної безпеки такі:

– безперервний і всебічний моніторинг стану підприємства з метою виявлення, прогнозування та запобігання загроз економічній безпеці;

– оцінка ризиків і загроз кількісними та якісними методами;

– розробка інструментів і механізму нівелювання загроз і підтримки стабільного розвитку підприємства;

– визначення порогових значень виробничо-економічних показників, несприятливі відхилення від яких викликає нестабільність і конфлікти;

– постійне вдосконалення механізму забезпечення економічної безпеки.

До об'єктів системи забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу пропонуємо віднести:

а) напрями діяльності (постачання, виробництво, реалізація, управління);

б) майно і ресурси (матеріально-технічні, фінансові, інтелектуальні, інформаційні);

в) персонал, різні структурні підрозділи, служби та ін.

Багато факторів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища можна назвати факторами потенційної загрози стабільності й розвитку ресторанного бізнесу: розвиток ринку ресторанного бізнесу; ціновий розкид в залежності від рівня ресторану; орієнтованість ресторанів на різний рівень спроможності клієнтів; співвідношення вартості і якості наданої послуги; імідж ресторану; привабливість обслуговування ресторану. Для створення системи раннього попередження появи небезпечних факторів необхідна чітка система моніторингу, яка може здійснюватися на базі класифікації факторів, що дозволяє якісно організувати їх сканування. Ефективність системи раннього попередження визначається місцем моніторингу та аналізу діяльності в системі забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу (рис. 3).

Моніторинг та аналіз господарської діяльності для забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу будуються на певних принципах. На основі методичного підходу до формування системи моніторингу інноваційної активності підприємства, запропонованого М. О. Ткаченко, до таких пропонуємо віднести:

1) системність – моніторинг та аналіз має бути системними, що передбачає дослідження об'єкта як єдиного цілого, що включає складові елементи, які знаходяться в певній взаємодії;

2) комплексність – моніторинг та аналіз мають бути комплексними, охоплювати всі сторони діяльності підприємств;

3) оперативність – моніторинг необхідно проводити швидко і чітко, також оперативно, базуючись на результатах аналізу;

4) динамізм і постійне вдосконалення методів аналізу та моніторингу на основі оцінки їх ефективності.

Проведення моніторингу, аналізу змін, що відбуваються у внутрішньому та зовнішньому середовищах та їх оцінка потребують застосування певних методів та прийомів. Серед них: структурно-морфологічний аналіз; спостереження, факторний аналіз, SWOT - аналіз. Сучасна методика моніторингу та аналізу діяльності підприємств ресторанного бізнесу характеризується підготовкою інформаційної бази і аналітичною її обробкою, необхідністю залучення висококваліфікованих фахівців в даній області та розширенням використовуваних методів та прийомів [2] Якщо описувати економічну систему підприємств ресторанного бізнесу, то можна відмітити, що вона має кілька структурних підрозділів, які займаються різними видами діяльності (виробництво, реалізація, організація споживання комплексного продукту, управління) і мають між собою виробничо-економічні зв'язки. Тому використання матричної моделі є актуальним, оскільки передбачає побудову системи рівнянь, що відображає зв'язки в системі [9]. При такому підході підприємство як система складається з економічних об'єктів, тобто підрозділів, один з яких випускає деякий продукт, частина його споживається іншими об'єктами системи, а інша частина виводиться за межі системи як її кінцевого продукту для реалізації на зовнішньому ринку.

У загальному випадку матрична модель виражається наступною системою рівнянь:

$$\sum_{i=1}^n x_{mi} - \sum_{j=1}^k y_{mj} = F_m \geq 0, m = \overline{1, n} \quad (1)$$

де x_{mi} – дохід підприємства по кожному виду діяльності, $i=1, n$;

y_{mj} – витрати підприємства за кожною статтею витрат за певним видом діяльності, $j=1, m$;

F_m – фінансовий результат діяльності від певного виду діяльності.

З метою оцінки економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу на мікрорівні всі показники можна розподілити за категоріями: фінансові показники; економічні показники; показники інноваційної діяльності; соціальні індикатори. Інтегральна оцінка економічної безпеки з урахуванням ризиків і загроз на всіх рівнях дозволить виявити ті об'єкти безпеки, щодо яких необхідна розробка механізму та інструментів підвищення економічної безпеки. Економічні показники ресторану це, перш за все, виручка, прибуток і витрати. Фінансові показники – рентабельність послуг, рентабельність капіталу, показники фінансової стійкості, показники ділової активності. Результати моніторингу та аналізу господарської діяльності є інформаційною платформою прийняття управлінських рішень, спрямованих на забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу.

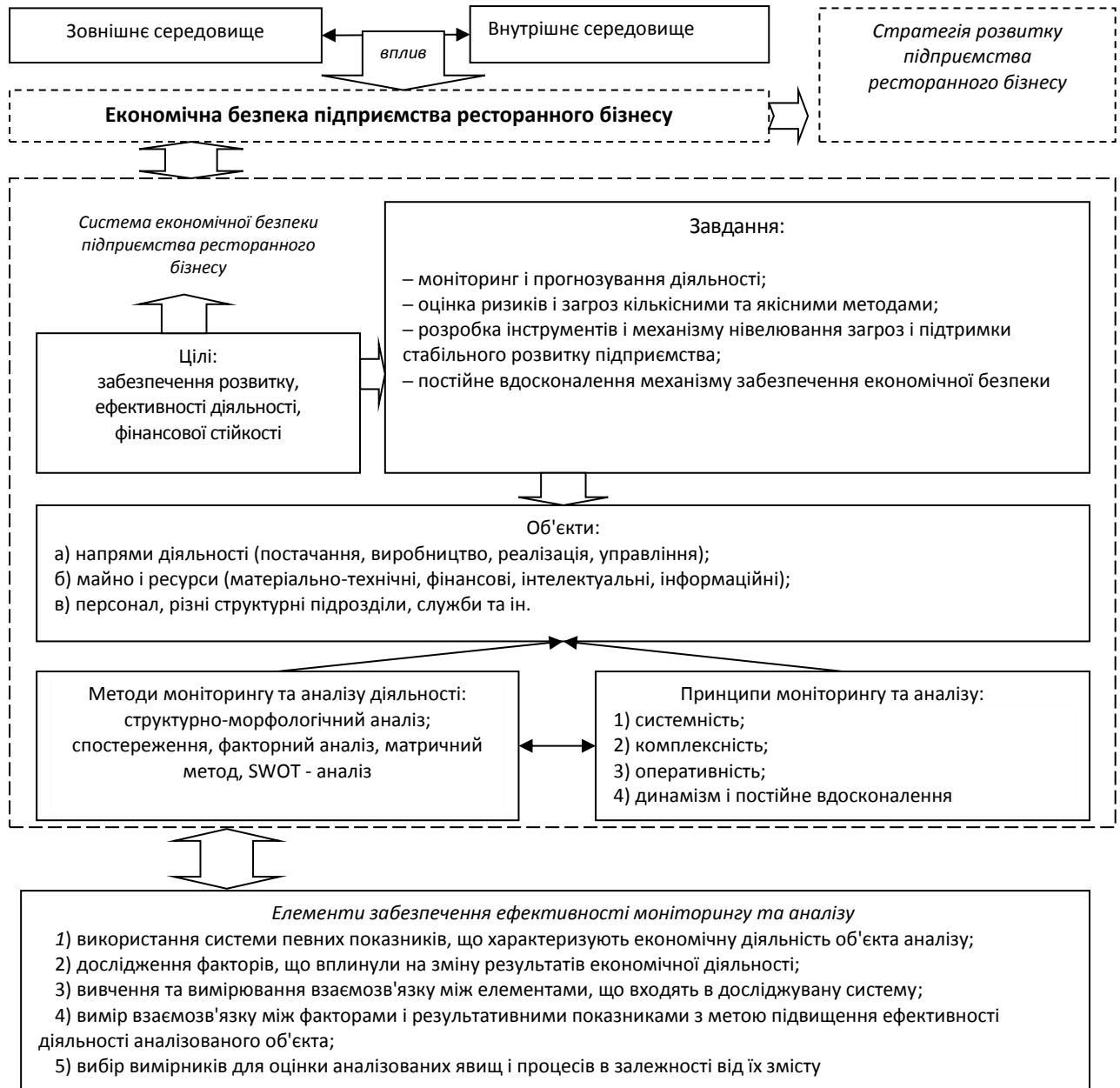

Рисунок 3 – Місце та роль моніторингу та аналізу діяльності в системі забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу

Джерело: розроблено авторами

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Аналіз діяльності підприємств ресторанного бізнесу визначає актуальність питання їх економічної безпеки. В роботі визначено місце та роль моніторингу та аналізу діяльності в системі забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу. Узагальнено принципи, методи та прийоми моніторингу та аналізу господарської діяльності для забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного

бізнесу. Обґрунтована актуальність практичного використання матричної моделі для розширення аналітичного інструментарію моніторингу та аналізу діяльності підприємств ресторанного бізнесу.

Перспективи подальших досліджень полягають в розвитку методів моніторингу та оцінюванні ризику для підприємств ресторанного бізнесу для забезпечення економічної безпеки.

Література:

1. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. – Минск : ООО «Невское знание», 1999. – 688 с.

2. Ершова Н. Ю. Методичний підхід до формування інформації в системі стратегічного управлінського обліку з метою підвищення економічної безпеки суб'єктів господарювання / Н. Ю. Ершова // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. Одеса – Випуск 10. – Серія: Економіка і менеджмент. – 2015. – № 10. – С. 276-281.
3. Дикань В. Л. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. / В. Л. Дикань, І. В. Воловельська, О. В. Маковоз. – Х. : УкрДАЗТ, 2011. – 270 с.
4. Ендовицкая А. В. Теоретико-методические подходы к определению сущности экономической безопасности предприятия и ее оценке / А. В. Ендовицкая, Т. А. Волкова, Д. У. Балиашвили // Современная экономика: проблемы и решения. 2014. – № 10 (58). – С. 62–68.
5. Когденко В. Г. Методология и методика экономического анализа в системе управления коммерческой организацией / В. Г. Когденко. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 573 с.
6. П'ятницька Г. Т. Ресторанне господарство України: ринкові трансформації, інноваційний розвиток, структурна переорієнтація : монографія / Г. Т. П'ятницька. – Київ : НТЕУ, 2007 – 465 с.
7. Аветисова А. О. Ресторанні мережі: конкурентні переваги, проблеми, перспективи розвитку / А. О. Аветисова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – № 28. – С. 117-123.
8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Заичкин Н. И. Экономико-математические модели и методы принятия решений в управлении производством : учеб. пособие / Н. И. Заичкин. – М. : ГУУ, 2000. – 107 с.
10. Blaug M. *The Methodology of Economics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1980.
11. Ткаченко М. О. Методичний підхід до формування системи моніторингу інноваційної активності промислового підприємства / М. О. Ткаченко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – Ужгород : УжНУ, 2014. – № 2 (43). – С. 47–52.
12. Jogaratnam, G. (2017). "How organizational culture influences market orientation and business performance in the restaurant industry", *Journal of Hospitality and Tourism Management*, vol. 31, pp. 211-219. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2017.03.002> (Accessed 01 October 2018).
13. Mun, S. G. and Jang, S.Ch. (2018). "Restaurant operating expenses and their effects on profitability enhancement", *International Journal of Hospitality Management*, vol. 71, pp. 68-76. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2017.12.002> (Accessed 01 October 2018).
14. Naderi, I. Paswan, A. K. and Guzman, F. (2018). "Beyond the shadow of a doubt: The effect of consumer knowledge on restaurant evaluation", *Journal of Retailing and Consumer Services*, vol. 45, pp. 221-229. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2018.09.004>. (Accessed 01 October 2018).

References:

1. Savickaja, G.V. (1999). *Analiz hozjajstvennoj dejatel'nosti predpriyatija* [Analysis of the economic activity of the enterprise], «Nevskoe znanie», Minsk, Belarussija.
2. Yershova, N. Yu. (2015). "Methodical approach to the formation of information in the system of strategic management accounting in order to increase the economic security of economic entities", *Naukovyj visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serija: Ekonomika i menedzhment*, vol. 10, pp. 276-281.
3. Dykan', V. L. Volovel's'ka, I. V. and Makovoz O. V. (2011). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva* [Economic security of the enterprise], UkrDAZT, Kharkiv, Ukraina.
4. Endovickaja, A. V. Volkova, T. A. and Baliashvili, D. U. (2014). "Theoretical and methodological approaches to the definition of the essence of the economic security of the enterprise and its assessment". *Sovremennaja jekonomika: problemy i reshenija*, vol. 10, pp. 62-68.
5. Kogdenko, V.G. (2008). *Metodologija i metodika jekonomicheskogo analiza v sisteme upravlenija kommercheskoj organizacij* [Methodology and methods of economic analysis in the management system of a commercial organization], YUNITI-DANA, Moskva, Rossija.
6. Pyatnitskaya, G.T. (2007). The restaurant of the State of Ukraine: market transformations, innovation development, structural reorientation, *Natsional'nyj torhivel'no-ekonomichnyj universytet*, Kiev, Ukraine.
7. Avetysova, A.O.(2013), "Restaurant Network: Competitive Advantages, Problems, Prospects", *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, vol. 23, pp. 117-123.
8. Ofitsiyni sait derzhavnoi sluzhby statystyky [Official site of the State Statistics Service], retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Zaichkin, N.I. (2000), *Jekonomiko-matematicheskie modeli i metody prinjatija reshenij v upravlenii proizvodstvom* [Economic-mathematical models and decision-making methods in production management], GUU, Mosvka, Rossija.
10. Blaug, M. (1980). *The Methodology of Economics*. Cambridge : Cambridge University Press, London, UK.
11. Tkachenko, M. O. (2014), "Metodychnyj pidkhid do formuvannja systemy monitorynghu innovacijnoji aktyvnosti promyslovogo pidpriemstva", *Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho universytetu. Serija «Ekonomika»*, vol. 2, pp. 47-52.
12. Jogaratnam, G. (2017). "How organizational culture influences market orientation and business performance in the restaurant industry", *Journal of Hospitality and Tourism Management*, vol. 31, pp. 211-219. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2017.03.002> (Accessed 01 October 2018).
13. Mun, S. G. and Jang, S.Ch. (2018). "Restaurant operating expenses and their effects on profitability enhancement", *International Journal of Hospitality Management*, vol. 71, pp. 68-76. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2017.12.002> (Accessed 01 October 2018).
14. Naderi, I. Paswan, A. K. and Guzman, F. (2018). "Beyond the shadow of a doubt: The effect of consumer knowledge on restaurant evaluation", *Journal of Retailing and Consumer Services*, vol. 45, pp. 221-229. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2018.09.004> (Accessed 01 October 2018).

